

IX Conferència anual de la SCC Girona 1999

La investigació a Catalunya. Presentació de tesis doctorals

El sistema comunicatiu valencià

Rafael Xambó i Olmos

Universitat de València.

Premi extraordinari de doctorat de la Universitat de València.
Directors: Manuel García Ferrando, catedràtic de sociologia de la
Universitat de València; i Miquel de Moragas Spà, catedràtic de
comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona

La tesi planteja l'anàlisi dels mitjans de comunicació social valencians des d'una perspectiva sociològica empírica. Quatre dimensions orienten la investigació: espacial, estructural, històrica i del poder. A la segona part es descriu i s'analiza el procés d'establiment del sistema comunicatiu valencià –situació dels mitjans de masses sota el franquisme, condicions comunicatives en la transició de la dictadura a la democràcia i el conflicte sociopolític subsegüent– en el context de la modernització del país i el ressorgiment de la consciència nacional dels valencians.

La tercera part tracta de la configuració actual del sistema de mitjans –premsa, ràdio i televisió– en el context dels canvis que es produeixen a l'estructura social, la realitat sociolingüística i l'estabilització del sistema de partits, amb especial atenció al procés de desregulació en l'àmbit de la televisió. Quant a premsa, s'analiza l'oferta en els diferents espais de difusió –local, comarcal i provincial–, les característiques estructurals dels públics i les polítiques comunicatives públiques. Quant a ràdio, destaca l'augment de l'oferta i la fragmentació de l'audiència –programació, estructura dels públics i preferències en la programació–, tot constatant-hi el predomini absolut de les grans cadenes d'abast espanyol. En l'àmbit de la televisió se subratlla el trencament del monopoli estatal amb l'increment de la concurrència pública i privada, i el desenvolupament del sector en l'àmbit local. La diversitat de l'oferta permet afirmar l'emancipació dels públics i el pas de la lògica de l'oferta a la lògica de la demanda. L'anàlisi del sector televisiu es completa amb l'estudi estructural dels públics. Finalment, l'autor procedeix a l'anàlisi comparativa del sistema valencià de mitjans, des d'una perspectiva diacrònica, amb especial referència al context espanyol i europeu.

L'objectiu d'aquesta tesi doctoral és la descripció i l'anàlisi de l'evolució que han seguit els mitjans de comunicació social al País Valencià, des de la fi del franquisme fins a la meitat de la dècada dels noranta, per tal d'esbrinar els elements que han contribuït a la construcció de l'actual sistema comunicatiu valencià, així com també descriure'n la seua configuració, identificar-ne les característiques estructurals i les tendències, des d'una perspectiva sociològica, i en relació a l'evolució i transformació experimentada per la societat valenciana durant el període considerat. Així, doncs, es tracta d'una investigació amb un marc espacial i un període temporal clarament delimitats:

- Espai comunicatiu i sociopolític: País Valencià (Comunitat Autònoma dins el marc espanyol).
- Període temporal: des de la transició política espanyola (1976) fins a la meitat de la dècada dels noranta.

L'autor adopta una perspectiva sociològica d'anàlisi, la qual cosa vol dir que tot i considerar la importància dels mitjans de comunicació en la societat actual, sense supeditar-los de manera mecànica a les forces

econòmiques i polítiques, entén que generen dinàmiques pròpies d'actuació i desenvolupament, parteix del principi que és en l'àmbit del social on s'expliquen les formes i els continguts que prenen els mitjans de comunicació, les quals expressen les condicions polítiques i econòmiques d'una societat determinada i donen resposta a les demandes de serveis d'altres institucions i grups socials. En aquest sentit, les formes dels mitjans de comunicació són el resultat del canvi social, del canvi històric. Així, doncs, davant de les perspectives que prioritzen el paper dels mitjans en els processos de canvi (teories de la modernització), tot i reconèixer el paper que poden tenir en tal sentit, coincideix amb els enfocaments que es fonamenten des de la relació entre el fenomen de la comunicació social i l'estructura social, és a dir, aquells que consideren que allò rellevant és el sistema de referència en què actuen els mitjans, en definitiva, el context social, econòmic i polític en què realitzen la seua activitat. Així i tot, aquesta perspectiva no impedeix atribuir, en determinats casos i per a certs mitjans, una considerable influència dels mitjans en general o d'algun mitjà específic sobre determinades institucions socials o públics concrets.

L'estructura comunicativa (interacció entre el sistema de mitjans i els altres sistemes) d'una societat s'entén, doncs, com el resultat d'un procés complex, contínuament reelaborat i actualitzat, de producció, difusió i utilització institucionalitzada d'informació i altres continguts sobre aquesta societat, en la mesura que existeix un interès (necessitat) per part de les diverses institucions, grups socials i públics diferenciats per a produir i proveir-se d'informació a fi d'actualitzar el seu coneixement de l'entorn (sistema de referència), satisfer la diversitat de demandes de servei i recreatives, i orientar les seues estratègies d'intervenció social.

Com més cohesionada socioculturalment i diferenciada serà una societat més característiques específiques (pròpies) tindrà el seu sistema comunicatiu (tant des del punt de vista de l'estructura dels mitjans com dels fluxos comunicatius), sempre que es donen les condicions bàsiques de llibertats públiques, polítiques i d'empresa. En aquest sentit, els condicionants estructurals, tant materials com socioculturals i polítics, marquen els límits del que és possible successivament.

El desenvolupament econòmic, amb els recursos disponibles i les necessitats comunicatives de la societat, l'emergència de noves necessitats (serveis), la dinàmica sociocultural, les continuïtats i fractures territorials que resulten de la formació històrica d'una comunitat, i la major o menor articulació política d'un poder territorial, serien els eixos bàsics a considerar en relació a l'emergència d'un sistema comunicatiu relativament diferenciat.

És així com la formació d'espais territorials autònoms, dotats d'una dinàmica sociopolítica relativament diferenciada, condiciona l'emergèn-

cia de processos comunicatius propis que, a través dels processos complexos de producció informativa, es canalitzen i difonen pel sistema de mitjans alhora que contribueixen a la configuració i desenvolupament d'aquest sistema.

Quatre dimensions guien la investigació:

1. dimensió espacial
2. dimensió estructural
3. dimensió històrica
4. dimensió del poder.

Hipòtesi de treball sobre els mitjans de comunicació al País Valencià

- El País Valencià és una societat amb característiques pròpies.
- Immersa de fa segles dins el marc espanyol.
- Que amb el desenvolupament socioeconòmic de les darreres dècades.
- Ha generat noves necessitats i serveis comunicatius.
- En el marc de les llibertats polítiques i col·lectives que s'enceta amb la transició política espanyola.
- Resultat d'un increment de la complexitat social que es tradueix en una major diferenciació estructural.
- Ha desenrotllat un sistema comunicatiu (sistema de mitjans) parcialment autònom i posterior al procés d'autonomia política.
- Es troba infradesenvolupat i que conté potencialitats d'evolució, tant en el sentit de major diferenciació i creixement com d'homogeneïtzació i retrocés.
- Les tendències a la major diferenciació i a l'homogeneïtzació actuen simultàniament.
- El futur del qual depèn de dinàmiques predominantment externes al propi sistema de mitjans, i són de caràcter social, econòmic i polític.

La metodologia: empírica, històrica i comparativa

Quant als mètodes emprats, la perspectiva empírica, referida a fets i fenòmens investigats a través de procediments de mesura (mètode quantitatiu) o d'anàlisi del llenguatge (mètode qualitatiu), es constitueix en l'eix

vertebrador de la recerca. Amb el mètode quantitatiu, se sotmeten a anàlisi aquells aspectes de l'objecte en què la quantitat i la seua variació permeten de descriure o explicar fenòmens específics a través de tècniques de mesura, utilització d'índexs i indicadors, i una anàlisi de multitud de dades estadístiques. Amb el mètode qualitatiu s'aborden aquells aspectes i nivells de la realitat en què es tracten d'establir identitats i diferències a través de l'anàlisi del llenguatge, singularitats quant a la interpretació de la realitat i la comunicació social, i construccions ideològiques.

D'altra banda, els objectius del treball exigien el recurs al mètode històric per tal de resseguir l'evolució de la societat valenciana i el procés de construcció del sistema comunicatiu. Una anàlisi de l'estructura global de la societat, focalitzada en el paper dels mitjans de comunicació en la seua evolució, no pot defugir la dimensió temporal que permet reconstruir la gènesi del present i, amb el recurs al mètode comparatiu, descriure i tractar d'explicar el canvi.

El disseny d'investigació és successivament sincrònic i diacrònic. Des de l'enfocament sincrònic, s'analitzen les relacions entre el context sociopolític, l'acció dels mitjans i els públics de la comunicació, tot distingint entre els diversos usos dels canals i les peculiaritats dels productes comunicatius que la societat produeix. Des de l'enfocament diacrònic s'investiguen les relacions entre el canvi social i la transformació dels productes comunicatius i els seus públics. La distinció de diverses etapes polítiques en la nostra societat permet comparar el sistema de mitjans que correspon a cada etapa i la seua articulació amb els públics.

Conclusions generals

Primera. El procés de construcció del sistema comunicatiu valencià ha estat directament dependent del procés d'autonomia política, i les dinàmiques socials que l'acompanyaren. El conflicte sociocultural i polític conegut com la batalla de València va bloquejar el seu desplegament inicial impedit el consens, i ha actuat com a condicionament permanent de la política cultural i comunicativa del Govern Autònic.

Segona. El desenvolupament econòmic no ha anat acompanyat simultàniament del desenvolupament cultural. L'esclatxa entre un i altre component de les societats contemporànies es tradueix, en el cas valencià, en un nivell baix de consums culturals i comunicatius tradicionals (premsa). La política cultural, en la qual les polítiques de comunicació prenen un paper central, la tendència desreguladora en l'àmbit públic, i re-reguladora a través del mercat de la comunicació ha tingut efectes negatius sobre l'expansió del sistema valencià de mitjans.

Tercera. El sistema comunicatiu valencià es troba constituït de mane-

ra mixta per la xarxa provinent de l'espai espanyol i la xarxa específicament valenciana. El predomini d'una o altra xarxa sobre els públics fa que el sistema comunicatiu valencià aparega com a semiautònom del sistema espanyol, amb una major autonomia en la premsa, una situació ambigua amb tendència a una major dependència en l'àmbit de la televisió, i una marcada dependència en la ràdio.

Quarta. Els usos i consum de mitjans que fan els públics valencians han evolucionat en una direcció preferent cap als mitjans valencians, tot i que el predomini global continua sent favorable al sistema espanyol. La configuració d'un espai públic autònom ha estat paral·lel al creixement de l'interès per part dels públics per a la informació que genera aquest espai. La creixent demanda d'informació de proximitat davant l'allau que prové de l'espai global, i accés a les opinions sobre els efectes que les polítiques espanyola i europea, la globalització de l'economia, etc., tenen sobre el propi territori, esdevenen un factor central quant a les potencialitats que el sistema comunicatiu valencià conté i es troben actualment infradesenvolupades. Aquesta necessitat de comunicació de proximitat s'estén, més enllà del gènere informatiu, a altres formats, i genera noves oportunitats comercial i publicitàries d'àmbit local, comarcal i autonòmic.

Cinquena. La presència del català en el conjunt de mitjans és baixa. En aquest sentit, la diferència cultural no s'ha aprofitat com un bé de mercat per a competir amb els mitjans, sobretot audiovisuals, del sistema comunicatiu espanyol. La pervivència d'actituds contradictòries quant a la pròpia llengua, i el prolongat conflicte lingüístic continuen actuant negativament sobre l'aprofitament comunicatiu de la diferència i bloquejant les possibilitats d'expansió que ofereix tant al País Valencià com en el mercat del conjunt de l'àrea lingüística.

Índex abreujat: *El sistema comunicatiu valencià*

VOLUM I

PRIMERA PART: MARC TEÒRIC

CAPÍTOL PRIMER: MARC TEÒRIC I METODOLÒGIC

- 1.1. *El model de la interdependència*
- 1.2. *Dimensions analítiques*
- 1.3. *Hipòtesi de treball sobre els mitjans de comunicació al País Valencià*
- 1.4. *Objectius de la investigació*
- 1.5. *La metodologia: empírica, històrica i comparativa*

SEGONA PART: EL PROCÉS D'ESTABLIMENT DEL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

CAPÍTOL SEGON: EL PAÍS VALENCIÀ DURANT ELS ANYS SEIXANTA I SETANTA

2. Introducció

- 2.1. De la societat agrària a la industrialització valenciana*
- 2.2. El ressorgiment de la consciència nacional*

CAPÍTOL TERCER: ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ DEL FRANQUISME A LA PRIMERA TRANSICIÓ

3.1. Els mitjans de comunicació sota el franquisme

3.2. Evolució del sistema comunicatiu valencià en el postfranquisme

CAPÍTOL QUART: EL NOU MARC LEGAL DE LA COMUNICACIÓ

I ELS INTENTS ALTERNATIUS ALS MITJANS DOMINANTS: 1978-1982

4.1. La nova regulació del sector

4.2. Els intents alternatius

CAPÍTOL CINQUÈ: ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ EN LA CONFRONTACIÓ PEL MODEL DE SOCIETAT

5.1. Del conflicte lingüístic al conflicte polític

5.2. El paper dels mitjans en el conflicte

5.3. La Pax valenciana: l'Estatut d'Autonomia

TERCERA PART: EL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ

CAPÍTOL SISÈ: LA CONFIGURACIÓ DE L'ACTUAL SISTEMA COMUNICATIU VALENCIÀ 1982-1994

6.1. Principals canvis en la societat valenciana

6.2. El marc normatiu de la comunicació social i el seu desplegament

CAPÍTOL SETÈ: LA PREMSA AL PAÍS VALENCIÀ: 1982-1994

7.1. Marc general

7.2. El progressiu increment de la difusió total

7.3. Lectorat de premsa i estructura social

7.4. El català a la premsa

CAPÍTOL VUITÈ: LA RÀDIO AL PAÍS VALENCIÀ: 1982-1994

8.1. Marc general

8.2. L'oferta radiofònica al País Valencià

8.3. Audiència de ràdio i estructura social

8.4. El català a la ràdio

CAPÍTOL NOVÈ: LA TELEVISIÓ AL PAÍS VALENCIÀ: 1982-1994

9.1. Marc general

9.2. L'oferta televisiva al País Valencià

- 9.3. *Altres serveis: els teletextos*
9.4. *Audiència de televisió i estructura social*

QUARTA PART: ANÀLISI COMPARATIVA I CONCLUSIONS

CAPÍTOL DESE: LA COMUNICACIÓ AL PAÍS VALENCIÀ:

- 10.1. *El procés de construcció del sistema de premsa: anàlisi comparativa i tendències actuals*
10.2. *El procés de construcció del sistema radiofònic: anàlisi comparativa i tendències actuals*
10.3. *El procés de construcció del sistema televisiu: anàlisi comparativa i tendències actuals*
10.4. *El sistema comunicatiu valencià en el context espanyol i europeu*
10.5. *Consideracions finals*

NOTES AL TEXT DELS CAPÍTOLS

BIBLIOGRAFIA GENERAL

APÈNDIX I : METODOLÒGIC I DE MATERIALS D'ANÀLISI

VOLUM II

APÈNDIX II:

RECULL DE DADES QUANTITATIVES SOBRE ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ. PREMSA. RÀDIO. TELEVISIÓ. INFORMACIÓ

APÈNDIX III:

TRANSCRIPCIÓ DE LES ENTREVISTES EN PROFUNDITAT